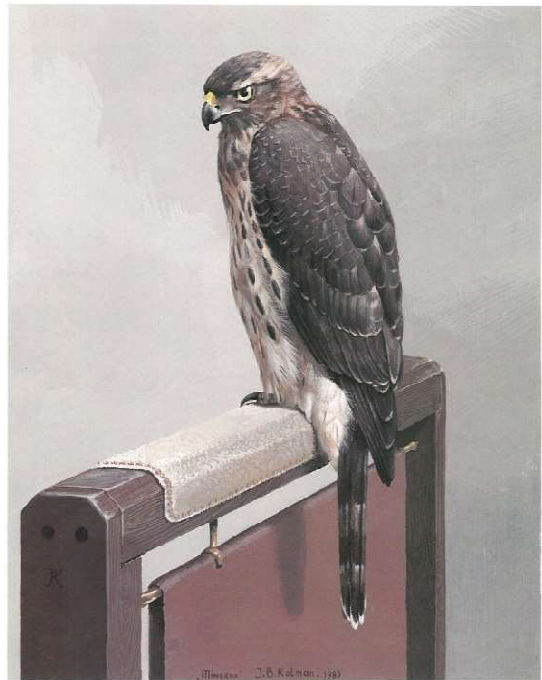

Jaarboek

*Het Nederlands Valkeniersverbond
„Adriaan Mollen”*

1005 1006

HET NEDERLANDS VALKENIERSVERBOND

„ADRIAAN MOLLEN”

Opgericht in 1938
Erkend bij Koninklijk Besluit
van 10 september 1962

JAARBOEK
1985/1986

Uitgave: Herfst 1986

tot stand gekomen met steun van het Jachtfonds
en aangeboden aan leden en donateurs.

Prooi in zicht - Pentekening van K. J. Anker

Takkeling - Pen-tekening van K. J. Anker

Voorwoord

door J. M. A. Fleskens

Dit jaarboek is te laat verschenen. De oorzaak hiervan moet zeker niet gezocht worden bij de redakteur, noch bij de drukker. Voeler, en dit is eigenlijk al jaren het geval, wordt dit probleem veroorzaakt, door het veel te laat inleveren van toegezagde kopij, foto's en/of tekeningen. De oplossing is eenvoudig. Laat een ieder die, in welke vorm dat ook, zijn medewerking heeft toegezegd, deze binner de gestelde tijdslimiet nakomen. Na het verschijnen van dit jaarboek legt de heer Staal zijn redacteurschap neer. Een woord van dank aan hem, die belangeloos veel vrije tijd in het samenstellen hiervan heeft gestoken, is op zijn plaats. Ondanks het krapper budget, dat hem werd toegemeten is hij steeds in staat geweest een representatief jaarboek samen te stellen. Jan, bedankt hiervoor! De nieuwe redacteur is de heer Van de Wall. Ondanks het vele werk, dat hij in het verleden reeds voor ons verbond heeft verzet, is hij, enthousiast zelfs, bereid gebleken deze taak op zich te nemen. Aan U thans om hem in de gelegenheid te stellen, het volgende jaarboek tijdig uit te brengen. Al evenzeer zijn wij een woord van dank verschuldigd aan de heer Haantjes, die het drukwerk van het jaarboek verzorgt. Om de kosten voor ons zo laag mogelijk te laten uitvallen stopt ook hij vele vrije uren in het zetten en drukken, met als uitkomst dit fraai resultaat. Ook jij bedankt, Sjoerd!

De vogel- en jachtwet worden in de toekomst in één jasje geperst. De wet „Fauna". Het ontwerp Vogelwet en de voorgestelde Jaachtwetwijzigingen zullen in de tussentijd middels een reparatie in de huidige Vogelwet/Jaachtwet ingepast worden. Het tijdstip waarop het ontwerp Fauna aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden is nog onzeker. Het is niettemin noodzakelijk nu reeds een draaiboek samen te stellen van de wijze waarop wij diegenen, die straks de nieuwe wet haar definitieve vorm gaan geven, duidelijk willen maken, dat de valkerij in haar oorspronkelijke vorm in stand gehouden dient te worden.

De mogelijkheid voor de Overheid om via Algemene Maatregelen van Bestuur, de valkerij beperkingen op te leggen, zal zich slechts langs nauwe, ook voor ons aanvaardbare paden mogen bewegen. Tenslotte, de verdeling binnen de valkerij in Nederland is een zwaard, dat zij zich zelf boven het hoofd heeft gehangen. Tè grote verschillen van inzicht zal het sluiten van de gelderen een utopie doen blijken. Het is dan ook zaak om onze nauwe banden met de Valkenters Vereniging Nederland, met wie wij tezamen + 90% van de Nederlandse valkerij vertegenwoordigen in stand te houden en zo mogelijk te verstevigen. Hechte samenwerking en vertrouwen in elkaar zijn de eerste vereisten om het voortbestaan van de valkerij in de verre toekomst veilig te stellen.

Ornithologisch jaarverslag 1985-1986

door J. D. M. Staal

Valkerij, een beladen woord. Voor sommigen een niet meer in deze tijd passend fenomeen uit een historie van praktische natuurwetenschappen. Voor veel mensen, actief en passief, met gevoel voor en inzicht in de natuur, een voor de toekomst te behouden iets. Waarom waard om behouden te blijven? Uit cultuurhistorisch oogpunt: bezien neemt Nederland in Europa een typische plaats in. De kennis van een bepaalde wild- of vogelsoort, door de eeuwen heen ontwikkeld, is in ons land uniek en mag niet verloren gaan. Of je nu aan het wilsterflappen, ganzenflappen, kievitseieren rapen, bunzing jagen of de Valkerij denkt. In z'n totaliteit kun je stellen dat de kennis van deze zaken waard is om voor het nageslacht te bewaren. Wij staan in Nederland reeds zo ver van de natuur verwijderd, dat wij de laatste resten moeten bewaren. Waarom wel oude gebouwen, schildertjes en wat dies meer zij, waarom b.v. geen Valkerij? Aanhangers van de Valkerij kunnen een goedvol betog houden waarom: Valkerij bewaard moet blijven. Eveneens waarom zij haar beoefenen. Het zo nabij zijn bij dit natuurgebeuren is voor hen een levensstijl geworden, waar zij onlosmakelijk mee zijn verbonden. Het is niet alleen het bezitten van een jachtvogel. Het is niet alleen het met een jachtvogel jagen. Zelfs het naar een vogel in rust kijken geeft immense voldoening. Het met een jachtvogel bezig zijn in de natuur, geeft ontspanning en een ontsnapping aan onze roerige wereld. Het exact onder woorden brengen wat men nu precies ervaart is moeilijk. Enfin je moet er mee behept zijn, het heilig vuur bezitten, om te voelen wat een valkenier beroert.

Ruerege tijden hebben wij als leden van A. M. achter de rug. Hopelijk geraken wij in de toekomst in een wat rustiger vaarwater. A. M. groeide uit van een vriendenclubje tot een heuse vereniging. Alle niveaus zijn vertegenwoordigd. Wij zijn een vereniging van individualisten die zich stuk voor stuk onmiddellijk bedreigd voelen in de continuering van de Valkerij. Bestuurlijke leiding geven aan A. M. is in de loop der jaren steeds moeilijker geworden. Het is geen clubje meer dat de zaken op een gezellige avondje bij iemand thuis kan regelen. ALV's kenmerken zich steeds meer door, wellicht niet gemende, scherpe bewoordingen. Het bestuur zowel als de leden, elk op zijn niveau, doet zijn best voor het voortbestaan van de Valkerij en A. M. Laten wij hopen dat iedereen dit voor ogen blijft houden en wij een zekere toekomst tegemoet gaan.

Ieder jaar valt het mij moeilijk te moeten melden dat een aantal leden star blijft in hun houding t.a.v. het verzenden van hun seizoengegevens. Dat kost briefjes, telefoontjes, dus tijd, moeite en verbondsgeld. Het is soms erg frustrerend om steeds maar weer te ervaren dat men het, zelfs na toezeggingen, ten langen leste toch niet doet. Een echt duidelijk beeld kan dus nooit gegeven worden. Ik weet wel dat vliegen veel leuker is dan verslagen verzenden. Maar verslagen worden opgemaakt en verstuurd in een tijd dat er niet gevlogen wordt. Een jaarverslag-formulier is toch niet zo moeilijk dat daar veel tijd in moet gaan zitten, zodat

men het liever achterwege laat. Laten wij toch het hoge peil van de Hollandse Valkerij naar buiten dragen. Iedereen kan daarvoor toch wel het offer van het formulier invullen over hebben. Als men op een ALV kritiek wil hebben, zorg dan vooral zelf juist te handelen.

De hoge vlucht

Bericht ontving ik van, A. Biemans, M. Buil, W. Bus, H. Dijkstra, W. Huyskens en W. van de Vlasakker. In hun bezit waren:

9 valken	8 in de muilt	7 hebben gejaagd	7 hebben prooi geslagen
----------	---------------	------------------	-------------------------

Het waren allen valken. Dit seizoen werden geen tarsels ingezet. Een vogel is doodgegaan. Vermoedelijk tegen een trein gevlogen tijdens een jachtvlucht. Goede resultaten behaalden A. Biemans, Bus en Dijkstra. Biemans had bij zijn tableau een respectabel aantal eksters. Hij schreef in zijn verslag tevens: „Tijdens een outing zag ik een wilde slechtvalk laag draaiend over een polderweg vliegen. Aan de manier van vliegen zag ik dat de vogel weinig hongerig was.

Slechtvalk onder huif
Foto M. Buil

6

De lage vlucht

Bericht mocht ik ontvangen van: A. van Arendonk, L. van Asperen, A. Biemans, J. Biemans, E. Boerman, W. Bus, G. Dankers, A. van Dun, H. Dijkstra, B. Ehlert, J. Fleskens, P. van Geneijgen, J. van Gerven, S. Haantjes, F. Helthuis, H. van de Heuvel, B. Horck, H. Hulmand, W. Huyskens, H. Koekoek, J. Kolman, P. de Koning, T. de Kuiper, J. Meivogel, J. Mollen, G. J. van Nic, H. Opsals, J. Poorthuis, J. Rademacher, A. Simonis, L. Sterken, P. Teunissen, T. Velthuisen sr., T. Velthuisen jr., W. van de Vlasakker, J. de Vries, J. Wintermans en P. de Wit.

In ons bezit waren:

43 haviken	38 in de muilt	2 weggevlagen o.q. losgelaten	3 dood gegaan
7♂ - 36♀	5♂ - 33♀	1♂ - 1♀	1♂ - 2♀

36 haviken hebben gejaagd	36 haviken sloezen prooi
55 - 31♀	55 - 31♀

Goede resultaten behaalden Boerman, Ehlert, Haantjes, V. d. Heuvel, Kolman, T. Velthuisen sr. en ondergetekende. Zeer goede resultaten waren er van Van Asperen, Bus, Dijkstra, Fleskens, J. de Vries en Wintermans.

Havik in jachtvlucht - Foto M. Buil

8

Aangezien ik het een prachtig gezicht vind om mijn vogel samen met een wilde vogel te laten jagen, liet ik ongeveer 250 meter onderwinds van de wilde vogel mijn vogel los. In de omgeving lag een tocht waarop eenden verbleven. Toen enkele eenden opkwamen, ging mijn vogel in jachtvlucht over. Al snel mengde zich nu ook de wilde vogel in de strijd, waarbij deze zich een beetje onderwinds boven mijn valk op een afstand van ongeveer 60 à 70 meter „opstelde“. De wilde vogel stootte niet op wilde eenden, doch had het alleen voorzich op kleine eenden (wintertalingen en kuifeenden), die zich van het water verwijderden. Na een tijdje ± 5 minuten) vond ik het welletjes voor mijn vogel en gooidde de loer. Hierop reageerde Carolijnje om de beloning in ontvangst te nemen. De wilde vogel bleef echter op mij wachten, opdat ik weer prooien voor haar kon opdoen. Ik liet mijn vogel op de loer staan om met de wilde valk de jacht voort te zetten. Deze had er blijkbaar zin in om met de mens het spel voort te zetten. Na enige minuten had Carolijnje haar beloning op en mengde zich opnieuw in de strijd. Na 5 minuten gaf ik de jacht op, beloonde mijn vogel en de wilde valk vertrok. Beide vogels kwamen niet tot slaan“.

Ook bij de jacht op eksters assisteerde een wilde valk de valk van Biemans. Dijkstra's nieuwe valk bleek snel te leren en zich tot een goede aanwachter te ontwikkelen. Door de lage patrijzenstand moest de vogel het echter hoofdzakelijk met fazanten doen.

Bus, die zijn vogel zeer systematisch op kraaien had ingevlogen, creëerde daarmee een vogel die vast op dit wild was.

Slechtvalk - Foto M. Buil

Koekoek bracht een redelijk aantal eksters op het tableau. Van Asperens havik sloeg drie verslinderde katten. De vogel heeft bij deze gevaarlijke prooien geen ietsel opgelopen. Enkele haviken waren dit seizoen succesvol op houtsnippen, in die zin dat er een paar geslagen werden. Op grote aantallen hoeft bij houtsnippen nooit te rekenen. Boerman deed het met zijn tarsel goed. Consequent gaf hij de vogel in de aanvang op elke geslagen konijn een volle kron. Pas na acht à negen keer ging hij er toe over wild af te nemen. Hij schreef vol enthousiasme dat de vogel fel aanjaagde en bij een misser doorging tot het laatste. Vooral had hij dit van een tarsel niet verwacht.

Er heerst over het algemeen nog steeds een mening binnen de Valkerijwereld dat een tarsel een zeker onvermogen op konijnen heeft. Ik vind het jammer dat deze gedachte niet uit te bannen valt. Een aantal gedachten schieten er dan door mijn hoofd als ik wederom een opmerking in die richting opvang en wel:

- a men kan niet tegen het karakter en gedrag van een tarsel;
- b men wil veel prooi slaan en het idee heeft postgevat dat je daarvoor niet met een tarsel aan hoeft te komen;
- c men zal een consequente, wat lagere training vaak, door moeten voeren om een tarsel zelfvertrouwen te geven en morgen moet er eigenlijk al gejaagd worden.

Op de voordelen van een tarsel ga ik niet meer in, dat valt in een eerder jaarnok al te lezen.

Bij ons lid De Wit werd ingebroken en de havik gestolen. Politieonderzoek werd ingesteld. Na een anonieme tip kreeg hij zijn vogel terug. Zes handpennen echter waren geknipt, acht staartpennen waren nog maar stompjes, de klauwen waren bot, het gedrag van de vogel was verandert, de vogel was panisch en vertoonde afweerreactie. Hij vreest voor een verknoede vogel.

Terug naar de vuist - Foto M. Buil

9

Buitenlandse leden

J. P. Cramer (BRD) schreef dat hij met een sperwer veel prooien had geslagen. Elders in het jaarboek vindt u een artikel van zijn hand.
P. Morel (B) vloog slechtvalken in optimale stijl waarbij ongekende resultaten werden behaald.

Kweek

Door verschillende leden zijn fokpogingen ondernomen, KI, enz., waarbij soms wel eieren gelegd werden maar helaas onbevruucht.
Simonis had door middel van KI bij zijn havik drie eieren, waaruit één tarsel is gekomen die naar een lid van A.M. is gegaan.

Het asielwerk

De hieronder genoemde F-vergunninghouders stuurden mij hun verslag(en):
A. Biemans, E. Boerman, W. Bus, B. Ehlert, J. van Gerven, S. Haantjes, H. Huijmand, G. J. van Nie, L. Sterken, P. Teunissen, T. Velthuisen sr. en W. van de Vlasakker.

In ons bezit waren:

Dagroofvogels

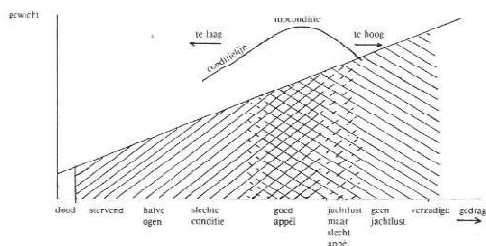
soort	aantal	losgelaten	dood/ afgemaakt	nog in bezit	afgegeven
buizerd	88	56	27	3	2
torenvalk	52	37	12	2	1
sperwer	44	32	11	-	1
havik	12	5	3	3	1
boomvalk	5	2	2	1	-

Uilen

soort	aantal	losgelaten	dood/ afgemaakt	nog in bezit	afgegeven
ransuil	26	22	3	-	1
steenuil	19	14	5	-	-
bosuul	8	4	1	1	2
kerkuil	6	6	-	-	-

10

Het streven qua conditie is om de vogel zo zwaar mogelijk te vliegen en tegelijkertijd een goed appél te laten zien. Hoe zwaarder de vogel wordt, des te minder wordt het appél, terwijl de jachtlust dan nog duidelijk aanwezig kan zijn. Het lijkt me leuk om eens te proberen om het verband tussen een bepaald gedrag en het gewicht in een tabel uit te zetten, gewoon voor de overzichtelijkheid en zeker niet zls wetmatigheid bedoeld.

De tabel laat een verband zien tussen gewicht en gedrag. Deze tabel is puur schematisch en calculeert ook niet duidelijk mee wanneer de vogel geaasd is.

In het begin van het seizoen, na de muilt, is de conditie laag en begint de opbouw weer. Het gedrag bij een bepaald gewicht is anders dan aan het begin van het seizoen. De vliegsperen hebben lange tijd niets gedaan en moeten weer getraind worden.

Lange vluchten op de vuist of ook schuin omhoog vliegen, een helling op bijvoorbeeld, zijn mogelijkheden. Maar ook vlakbij vanaf de grond naar de vuist is inspannend. Regelmatig jachtvluchten, liefs dagelijks en ook bij alle winden, maken de vogel sterker. Bij harde wind vliegen is best goed voor de vogel, (en heet mooie zweefvluchten) maar brengt ook meer risico's met zich mee. Het nemen van risico's is natuurlijk wel inherent aan het valkenier-zijn, maar moet natuurlijk zoveel mogelijk beperkt worden. Daarbij bedoel ik alle overbodige risico's. Dijkstra zegt altijd dat één van de redenen dat goede valkeniers zeldzaam zijn de controverse is van aan de ene kant uiterst consequent en verschrikkelijk risico-sluitend met je vogel te werk gaan en aan de andere kant je vogel zo maar losgooien, de vogel honderden meters laten wegvliegen en dergelijke.

Het streven is dan wel om de vogel zo zwaar mogelijk te vliegen, maar van nature jaagt hij liever dan naar de vuist te komen en een zwaardere vogel die goed jaagt, moet soms toch wat omhoog gebracht worden. Hilda Dijkstra's havik die normaal op 1030 gram vliegt, is op 1085 nog steeds in jachtstemming, maar

11

Een aantal van 201 dagroofvogels, waarvan 132 losgelaten konden worden. Ook kwamen 59 uilen in ons bezit, waarvan er 46 vrijgelaten konden worden.

Met veel kennis van zaken hebben de vergunninghouders zich de moeite getroost een zo groot mogelijk aantal weer terug te plaatsen in de natuur. Of dat op de totale stand veel uitmaakt is de vraag, maar men heeft het gevoel daaerwerklijk toe de instandhouding van de gevleugelde vrijbuiters te hebben bijgedragen.

Sommige, vooral uilesoorten, werden als donskuiken in nesten/horsten van soortgenoten geplaatst. De beste methode voor kuikens.

Diversen

Sommige adspirantleden maken van hun verslagen werkelijk boekwerken. Een gedeelte één hunner, S. Smit, wil ik de leden niet onthouden. Hij schrijft over de conditie van een jachtvogel het volgende:

Conditie

„In zijn algemeenheid kun je zeggen dat de vogels om optimale prestaties te kunnen leveren in topconditie moeten zijn. Het is niet gemakkelijk om de vogel zo te krijgen, en er moet veel gevlogen worden. Daarnaast moet een nauwkeurige dosering van het aas plaatsvinden. Het gedrag van de vogel in combinatie met het bevoelen van het borstbeen (oude methode) maar vooral het dagelijks gewicht geven hierbij belangrijke indicaties. Het gewicht op zich is niet alleszeggend, want factoren als het tijdstip van azen en of het gewicht in dalende lijn is, zijn hierbij belangrijk. Door het vele vliegen groeit de spierdoorbloeding en worden de spieren zwaarder. Het uithoudingsvermogen wordt groter en de vogel kan dan weer intensiever gevlogen worden.

Vlucht op de loer - Foto M. Huij

11

komt dan niet zo graag naar de vuist. Omdat wachten en roepen alleen maar tijd kost (en verstoort!) is het beter om dan de vogel toch iets onlaag te brengen?.

G. Dankers nam een rode wouw waar en J. Kloppenburg meldt dat hij op Terschelling een slechtvaltarsel een bontbekplevier zag slaan. Verscheidene slechtvalken, smellekens en trekkende sperwers werden door hem op het eiland waargenomen. Zoals reeds vermeld signaleerde A. Biemans regelmatig slechtvalken in zijn veld.

Financieel overzicht 1985 door L. G. R. van Asperen

Openingssaldo		f 6.258,59
Ontvangsten:		
Inkomsten uit jaarboeken	f 2.775,00	
Contributies	f 6.592,50	
Subsidie	f 2.000,00	
Diversen	f 311,13	
Totaal	f 11.678,63	f 11.678,63
		+ f 17.937,22
Uitgaven:		
Uitgaven t.b.v. jaarboeken	f 4.284,43	
Bestuurskosten	f 2.158,64	
Publiciteit	f 672,00	
Diversen	f 1.497,28	
Totaal	f 8.612,35	f 8.612,35
Eindsaldo		<u>f 9.324,87</u>

12

Het maken van een Hollandse huif

door P. de Koning

De Hollandse huif bestaat uit drie stukken leer, een middenbaan en twee ooglappen. De ooglappen zijn overtrokken met laken. De functie van dit laken is het lichtdicht maken van de naden tussen de ooglappen en de middenbaan.

Materialen

- Tuigleer met een dikte van $\pm 2,3$ mm. Dit is rundleer met een plantaardige looing. Als het na gemaakte leer om een leest getrokken wordt, blijft het na droging de vorm behouden.
- Laken. Het liefst bijjartlaken, maar andere stof voldoet ook.
- Dun kalfsleer met een plantaardige looing voor de trekriempjes. Dun varkensleer is ook geschikt.
- Veren voor de pluim
- Wol. Hoedt u voor synthetisch materiaal. Dit borstelt moeilijker uit dan zuivere wol.
- Als garen kunt u het ouderwetse pekdraad gebruiken, maar Johnson's dental floss is veel beter. Deze tandzijde, bij drogist of apotheek te verkrijgen, is bijzonder sterk en heeft de eigenschap iets uit te zetten door vocht.
- Dun koperdraad.

Gereedschappen

- Een scherp leermes, stanleymes of scalpel.
- Een radeerwiel. Bij furnituurzaken zijn twee uitvoeringen te koop. Deze uitvoeringen voldoen geen van beide. 1) kroopt het radeerwiel met de fijnste radering ± 2 mm en u haalt tussen 2 tanden er een weg met een vijltje, zodat u een radering overhoudt van 4,5 mm.
- Een priem, het liefst een priem met een gebogen uiteinde. De dikte van de punt dient aangepast te worden aan de naald die u gebruikt.
- Blokken of leesten.
- Mallen. Als u meerdere huiven wilt maken, dan is het zinvol van zink of messing mallen te maken waarlangs u het leer uitsnijdt.
- Gaatjestang.

Het maken

Leg de mallen op het tuigleer en snijd de benodigde stukken uit. Het is niet nodig het leer in een bepaalde richting af te schuiven. Bij de middenbaan komt de gladde zijde buiten en bij de twee ooglappen komt de gladde zijde van het leer binnen. Wanneer u een ooglap uitgesneden hebt, dient u niet te vergeten de mal om te draaien. U heeft immers een rechter en een linker nodig. Breng de radering op de zijkant van het leer aan nadat u vanaf de voorzijde van de ooglap met viltstift een merkteken hebt gezet, een merkteken dat correspondeert met eenzelfde punt op de middenbaan.

Het naaien

De huif wordt binnenstebuiten genaaid. Gebruik een dubbele draad van Johnson's dental floss. Begin aan de voorkant van de huif, dan komt de afhechting achter. Deze kan weggewerkt worden in de sude van de trekriempjes. Het is in dit stadium niet nodig en zelfs niet wenselijk de draden stevig aan te trekken om de naad dicht te trekken. De huif moet nog gekeerd worden en dit gebeurt makkelijker, als de naden wat los zijn. Begin aan de voorzijde van de ooglap en steek de naald in de gladde kant van het leer, zodanig dat de naald uitkomt uit de zijkant van de ooglap en steek de naald in de zijkant van de middenbaan in het gemerkte en voorgestoken gat, u komt uit de huidzijde van de middenbaan. De volgende steek begint ook weer in de ooglap en komt uit in de huidzijde van de middenbaan. Begin niet in de middenbaan, want dan kunt u de gemerkte punten in de ooglap niet vinden; deze zijn immers bedekt met laken. Werk de andere ooglap op dezelfde manier af. Hecht de draad niet af en laat de naald nog aan de draad zitten, dit i.v.m. het afhechten.

Wanneer de twee ooglappen bevestigd zijn, dompel dan de huif onder in een bakje water en geef het leer even de tijd om doornat te worden. Haal de huif uit het water en keer deze voorzichtig binnenstebuiten. Trek nu de draden wat strakker aan met behulp van een haaknaald, zodat er geen opening meer is tussen de naden; hecht nog niet af.

Trek de huif om het juiste blok en klop hem helemaal in model met behulp van een houten of kunststofhamer. Zorg dat de huif mooi om het blok komt te liggen en laat deze aan de lucht drogen.

In dit stadium, kunt u de huif versieren door met b.v. een dikke stopnaald lijnen te trekken op het natte leer. Na droging blijven deze lijnen zichtbaar op het leer. Wanneer de huif helemaal droog is, kunt u de draden met behulp van een haaknaald aantrekken. Snij de huif aan de onderzijde gelijk en hecht de draden af. Lijm het laken nu ook aan de rand en aan de zijkant vast en knip het overtollige materiaal weg.

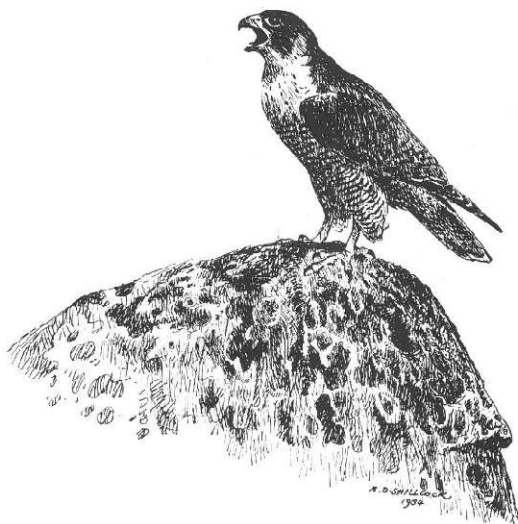
U snijdt de opening voor de snavel bijna op maat. De juiste maat hangt af van de vogel en dat zal dus nederhand dienen te gebeuren.

Aan de achterkant zit een v-vormige uitsparing. Vanaf 1 cm boven de punt van deze v snijdt u min of meer evenwijdig naar onder, zodanig dat er van de middenbaan aan de onderkant nog 12 mm blijft staan.

Neem een strookje dun kalfsleer van 7 mm breed, vouw dit dubbel en lijm het met de ruwe zijde tegen elkaar. U kunt dit eventueel in een bepaalde kleur verven. Deze strook komt aan de onderkant tegen het leer van de huif aan met een gewone steek. Lijmen is niet per se noodzakelijk.

Snij met een mes, maar liever nog met aangepaste beitel een zestal sleufjes aan de achterzijde van de huif voor de trekriempjes, te weten:

Een sleuf in de ooglap zo dicht mogelijk naar de naad van de middenbaan, niet zo dicht dat het stiksel beschadigt; in de 12 mm van de middenbaan snijdt u twee sleufjes, een weer zo dicht mogelijk naar de ooglap toe en de ander 4 mm verder; de andere kant hetzelfde, de sleufjes 10 mm breed en ongeveer 5 mm van de onderkant af. Het is handig om een 10 mm brede steekbeitel voor dit doel te verslijpen. De vouw van deze beitel ligt aan twee zijden van de beitel en is vrij lang zodat u een dun uitlopende punt krijgt.

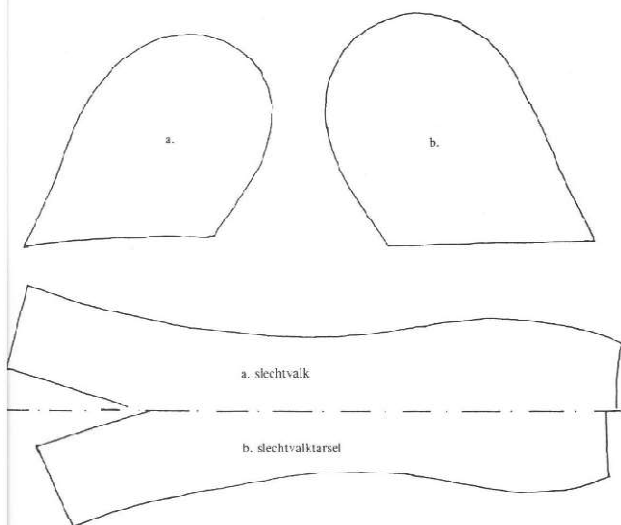
14

Doet dit ook met de andere ooglap en de andere kant van de middenbaan. Zet een punt van het radeerwiel op het met viltstift gemerkte punt en radeer op de zijkant van het leer door naar de achterkant. Zorg ervoor dat het radeerwielje indrukken achterlaat in het leer. Merk deze indrukken later met een dunne vilt-schrijver. Merk de twee ooglappen en de middenbaan op deze manier.

Leg nu de middenbaan op een harde ondergrond, een brood- of snijplank b.v. De kromme priem steekt u op ± 4 mm afstand van de zijkant en haaks hierop bovenin het leer. U moet er voor zorgen iets onder het hart van het leer in de gemerkte punt uit te komen. Werk alle punten op deze manier af. Oefen van te voren eerst op een proefstukje.

Neem een stukje laken iets groter dan de ooglap en lijn dit met textiellijm aan de omtrek en op de zijkant van het leer vast, maar laat de onderkant van het laken los en iets oversteken, omdat de huif nog aan de omtrek gelijk gesneden moet worden als deze gekeerd is.

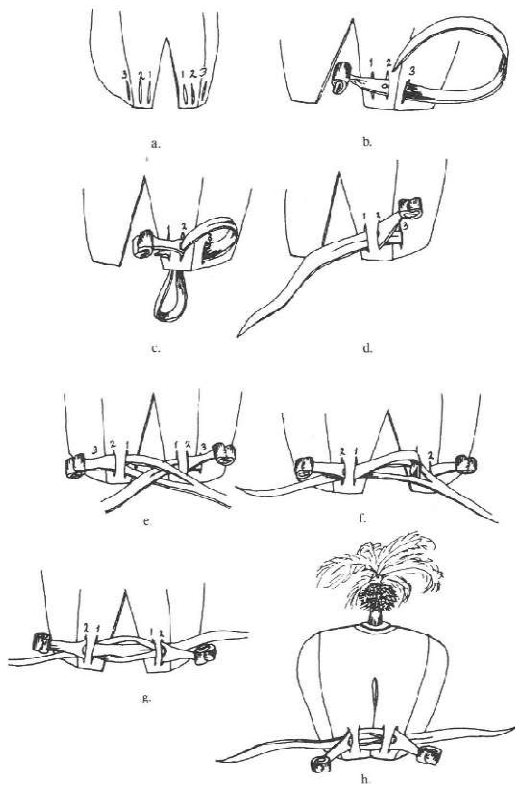
Werk de andere ooglap op dezelfde manier af.

16

15

17

18

Torenvalk op hoogrek - Foto M. Buil

20

De trekriempjes

Snij twee strookjes varkens- of kalfsleer van tien mm af met een lengte van ongeveer 180 mm. Vouw zes mm van het uiteinde terug; dit dubbelgeslagen gedeelte slaat u vervolgens nog eens terug.

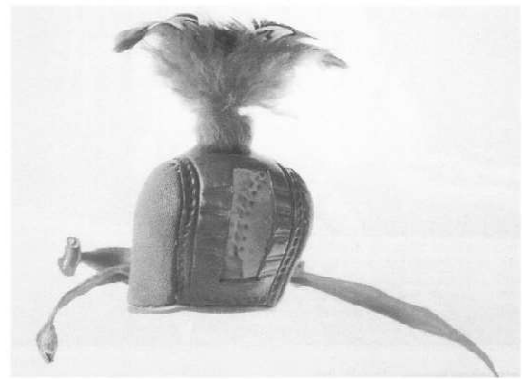
Mocht het leer wat slap aanvoelen, dan maakt u het eerst nat, strekt het leer, laat het aan de lucht drogen en snijdt dan pas de riempjes uit.

Door dit drie lagen dikke gedeelte knijpt u met een gaafjestaan een gat van drie à vier mm en trekt het iets smaller gemaakte andere uiteinde hier stevig doorheen. Vlecht de trekriempjes volgens schema in. Het uiteinde met de dikke knoop dient om de huid te openen en de dunne uiteinden om te sluiten.

Bovenin de huid op acht mm afstand van elkaar komen nog twee sleuven van acht mm breed. De sleuven staan haaks op de naden en in het midden van de middenbaan.

Door deze sleuven haalt u een strookje dun leer van acht mm breed en ongeveer dertig mm lang, zodanig dat beide uiteinden buiten de huid steken. U wikkel rode wol om de vier vingers van uw hand tien à vijftien maal. (Dit hangt af van de dikte van de wol) Draai een dun koperdraadje om deze bundel van tien à vijftien draden en trek dit koperdraadje met wol voor de helft onder het leer door. Een bosje haneveren of fazanteveren bundelt u met een koperdraadje. Klem dit bosje veren tussen de twee uiteinden van het leer en bind dit geheel stevig vast met koperdraad. Bevestig de wol op dezelfde manier om het leertje, maar trek de bundel wol niet te strak omhoog. Knip de lussen van de wol door en borstel met een messing borstelje de wol tot een bosje.

Laat u vooral niet ontmoedigen. Er zullen veel huiven in de prallenbak verduwen voor u een goed passend model geproduceerd hebt.

Hollandse huid - Foto P. de Koning

19

Tijd- en energiebesteding in de jaarlijkse cyclus van de torenvalk

Samenvatting van het proefschrift van D. Masman

J. J. Videler

Inleiding

Op 4 april 1986 promoveerde Dirkjan Masman aan de Rijksuniversiteit Groningen op het proefschrift „The annual cycle of the kestrel, *Falco tinnunculus*. A study in behavioural energetics”. Het onderzoek daarvoor werd van 1982 tot 1985 verricht in samenwerking met Dr. S. Daan, Dr. J. J. Videler en vele studenten. Het leverde een nauwkeurige schatting op van de dagelijkse uitgaven en inkomsten van de torenvalk gedurende het gehele jaar. Darwins evolutietheorie voorspelt dat soorten overleven die in de dagelijkse strijd om het bestaan het meest aangepast blijken te zijn. Dat aangepast zijn komt tot uiting in het totale gedragspatroon van een dier. Gedrag komt tot stand door de wisselwerking tussen erfelijke eigenschappen en omgevingsinvloeden. Hoe zien die optimale gedragspatronen er bij de torenvalk uit? Masman heeft geprobeerd die vraag te beantwoorden door de dagelijkse tijdsbesteding gedurende het hele jaar te bestuderen en te vertalen in energiebesteding. Hij heeft vastgesteld wat de dagelijkse inkomsten en uitgaven zijn en hoeveel er op die balans overblijft voor nakomelingen. Veldmuizen zijn de belangrijkste bron van inkomsten. Welke investering moet de torenvalk doen om er aan te komen, met andere woorden hoeveel energie kost bidden en vliegen met en zonder prooi? Vliegkosten zijn belangrijk omdat ze waarschijnlijk de hoogste uitgavenpost vormen. Bij deze studie is gebruik gemaakt van valkeniersmethoden om te komen tot een schatting van de vliegkosten.

Onderzoekobject en methodes

De keuze van de torenvalk als onderzoeksobject in deze studie werd voorsel bepaald door de te hanieren methodes bij het opstellen van de energiebalans. Voor het meten van de hoeveelheid opgenomen energie bestaan verschillende mogelijkheden. De meest directe is de voedselopname die door waarnemingen in het veld direct is vast te stellen. De opname van energie kan hieruit berekend worden. De torenvalk leent zich goed voor deze methode. De soort heeft een eenvoudig dieet, dat voor 92% uit veldmuizen bestaat die goed te verzamelen zijn in de gebieden waar de torenvalk jaagt. Wanneer de waarnemingen in een geschikt open gebied gedaan worden, is het eten van de torenvalk goed te zien. Deze studie werd gedaan in de Lauwersmeerpolder waar de aanvankelijke lage vegetatie de vogels weinig aan het oog onttrok. Verder bleek het goed mogelijk torenvalken in gevangenschap te houden en er de verterings efficiëntie van te meten.

De energie-uitgave van vrijlevende vogels kan op drie manieren gemeten wor-

21

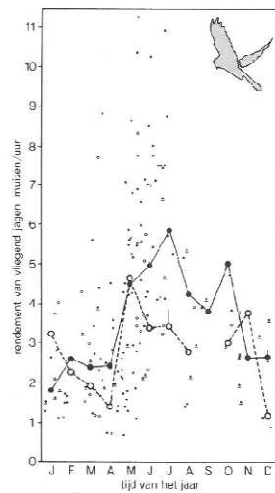
den. Door directe observatie van individuen kan de tijd per dag aan verschillende handelingen besteed vastgesteld worden. Na het meten van de energetische kosten per handeling kan de totale dagelijkse energie-uitgave uit de tijdsbesteding gereconstrueerd worden. Deze methode is goed toepasbaar op de torenvalk daar deze zich dikwijls gedurende de gehele actieve periode in het oog laat houden en zijn gedrag in goed onderscheidbare categorieën onder te verdelen is.

De tweede methode is gebaseerd op de hoeveelheid koolzuurgas (CO₂) die door een vrij levend dier gedurende een bepaalde periode wordt geproduceerd. Koolzuurgasproductie is een maat voor de hoeveelheid brandstof die verbruikt is, dus voor de energie-uitgave. Hierbij wordt gebruik gemaakt van dubbel zwaar water dat bestaat uit het stabiele isotoop Deuterium (in plaats van waterstof) en het zware zuurstofisotoop ¹⁸O. Een kleine hoeveelheid van deze stof wordt ingespoten in een valk die vervolgens wordt losgelaten en gevolgd. Na enige tijd wordt dit dier opnieuw gevangen. Analyse van een klein bloedmonster levert de resterende concentraties van elk van de stabiele isotopen. Het concentratieverval van Deuterium is niet gelijk aan dat van zware zuurstof en dit verschil is een maat voor de productie van CO₂. Uit de productie van CO₂ kan vervolgens de hoeveelheid verbruikte brandstof worden berekend. Voor het toepassen van deze techniek is het noodzakelijk dat het proefdier zich binnen een korte periode herhaaldelijk laat vangen. Door het broeden in nestkasten en allerlei vangmiddelen voor roofvogels ontwikkeld, voldoet de torenvalk aan deze voorwaarde. De betrouwbaarheid van deze methode werd in het laboratorium getest met behulp van directe metingen van het zuurstofverbruik en de CO₂-productie van valken in een respirometer. Voor de derde methode dient de gemeten voedselopname als basis. Als bepaald kan worden welk deel van de opname opgeslagen wordt als lichaamsreserve of welk deel van de aanwezige reserve verbruikt wordt, kan de gemeten voedselopname hiervoor worden gecorrigeerd en kan de energie-uitgave worden becijferd.

Tijdsbesteding

Het basismateriaal voor de analyse van tijd- en energiebesteding en ook voor de dagelijkse voedselopname wordt gevormd door ruim 700 dagen van continu waarnemingen aan individuele torenvalken in de Laauwersmeer. Deze werden verzameld in verschillende fasen van de jaarcyclus. Het gedragsprotocol is schematisch weergegeven in (Fig. 1). Hiernaast werd periodiek het voedselaanbod bemonsterd d.m.v. een tweemaandelijks telling van veldmuizen met klapvallen. Toch zijn de klapvalvangsten geen juiste maat voor de voedselbeschikbaarheid, omdat de vangbaarheid van veldmuizen met vallen in het voorjaar bij een overvloed aan jong gras, lager is dan anders, en omdat in de nazomer de hoge vegetatie veel muizen aan het oog van de valken maar niet aan de klapvallen onttrekt. Een directere maat voor de voedselbeschikbaarheid is het rendement van jagen (aantal muizen gevangen per uur jagen). Dit rendement neemt toe van gemiddeld 2.2 muizen per uur in de winter tot 4.7 's zomers (Fig. 2). De afname in augustus weerspiegelt waarschijnlijk een verminderd vangvermogen als de torenvalken in de rui zijn. De seizoensvariaties in rendement zijn hoofdzakelijk het gevolg van de toename van de veldmuizen gedurende de zomer als ze zich voortplanten en de afname 's winters. Ze zijn essentieel voor de functionele analyse van de jaarcyclus en ook voor het begrijpen van de dagelijkse gedragsstrategieën in zomer en winter.

77

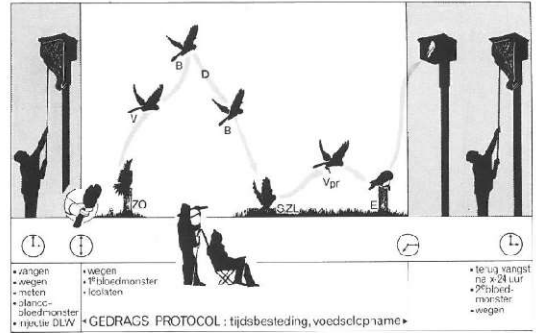
Figuur 2. Seizoensvariatie in jaagrendement (muizen gevangen per uur jagen) voor mannetjes (o) en vrouwtjes (□) torenvalken. Kleine symbolen geven rendementen van individuen één of meerdere dagen waargenomen, grote symbolen van de maandgemiddelden.

hoeveelheid voedsel die per dag verteerd kan worden. Wanneer er meer energie wordt uitgegeven dan opgenomen zullen lichaamsreserves moeten worden aangesproken. Voortdurend in de buurt of boven dit fysiologische maximum opereren zal de overlevingskans waarschijnlijk verlagen.

3). In de winter wordt naast bidden een tweede jaagmethode (zittend jagen vanuit bomen, lantaarnpalen, etc.) toegepast, die weinig energie kost en weinig oplevert. Deze voorkeur voor zittend jagen duidt er op dat de strategie van de torenvalk niet gericht is op het minimaliseren van de jaagtijd en op maximaliseren van de energieopname. De strategie lijkt in de winter veel meer gericht te zijn op het zo klein mogelijk houden van het energieverbruik.

Energie-opname

De grootheden die gemeten moeten worden om een goed inzicht in de gehele energiebalans te krijgen zijn weergegeven in (Fig. 4). De dagelijkse opname aan energie waar toe de jaagactiviteit leidt in de loop van het jaar, kon eveneens op basis van de gedragswaarnemingen herleid worden. Hierbij werd gebruik gemaakt van het feit dat torenvalken regelmatig geslagen prooien verstoppert. Door zulke prooien op te zoeken en te wegen en later als de valk deze op ging

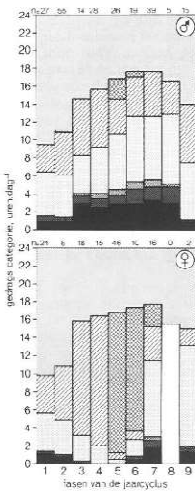

Figuur 1. Overzicht van methoden zoals die in het veld gebruikt werden. (1) Tijdsbesteding: gedurende gehele actieve periode van een torenvalk werd een gedragsprotocol op secondenbasis van een individu bijgehouden. Daarbij werd onderscheiden: Z:zitten, in verschillende posities (ZO, ZL, ZT tegen een object en ZG in de nestkast); V: vliegen (V soms met prooi (Vpr) Bidden (B) soms onderbroken voor een daling (D) of een stoot (S), een poging om een muis te vangen. Na een prooivangst volgt eien (E), het verstoppert van de prooi, of het overdragen aan vrouwtje of jongen. (2) Energie-uitgave meting met de dubbel zwaar watermethode, soms gecombineerd met een gedragsprotocol: Na het vangen werd een blanco bloedmonster genomen en de vogel geïnjecteerd met D₂¹⁸O. Na 3 uur, wanneer de isotopen zich gelijkmatig over het lichaam verdeeld hebben, werd een volgende bloedmonster genomen. Ongeveer 24 uur later of een veelvoud daarvan werd de vogel nogmaals gevangen en het laatste bloedmonster verzameld.

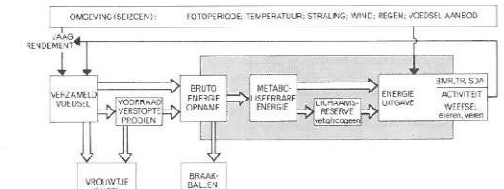
De gemiddelde tijdsbesteding door manlijke en vrouwelijke torenvalken in de verschillende fasen van de jaarcyclus is weergegeven in (Fig. 3). Mannetjes en vrouwtjes besteden 's winters gemiddeld 1.5 uur aan vliegen + bidden (bidden = vliegen tegen de wind in met de snelheid van de wind, zodat de vogel „stil staat“ en pronen op de grond kan ontdekken). Gedurende eileg en broedfase vliegt het vrouwtje vrijwel niet meer, het mannetje zorgt voor de voedselaanvoer. Ook als de eieren zijn uitgekomen werkt het mannetje het hardst (gemiddeld 4.6 uur vliegen + bidden per dag). Detailanalyse van deze patronen leidt tot drie belangrijke, voor generalisatie vatbare conclusies:

- 1). Er zijn geen omstandigheden waaronder de hele daglichtperiode aan intensief jagen besteed wordt. Zelfs niet wanneer het voedselaanbod laag is (winter) of de vraag extreem hoog (zomer).
- 2). Tijdens de voortplanting wordt door de mannetjes de dagelijkse opbrengst gemaximaliseerd door vrijwel uitsluitend vliedend te jagen. De totale hoeveelheid vliedend jagen per dag wordt waarschijnlijk beperkt door een grens aan de

23

Figuur 3. Variatie in besteding van tijd aan verschillend gedrag met de fasen in de jaarcyclus: fase 1: winter (ongepaarde vogels); 2: winter (gepaard); 3: halfstase (mannetje begint vrouwtje te voeren); 4: eileg; 5: broeden; 6: nestjongen minder dan 10 dagen oud; 7: nestjongen onder dan 16 dagen; 8: jongen buiten nest door ouders gevoerd; 9: fullfase na afloop van jongenverzorging (de rui zelf begint dikwijls eerder).

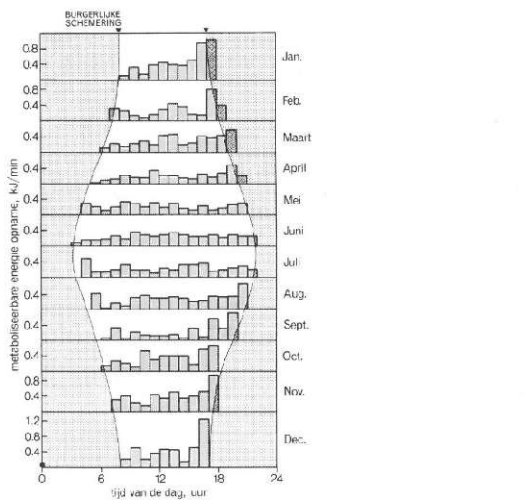

Figuur 4. Schematische weergave van de grootheden die voor het opstellen van een energiebalans gemeten moeten worden en hun onderlinge relatie. De opbrengst tijdens het jagen (aantal gevangen muizen per uur jagen) en de tijd besteed aan jagen, bepalen de hoeveelheid voedsel die per dag verzameld wordt. Dit voedsel kan overgedragen worden aan vrouwtje of jongen, verstopt worden of direct gegeten worden. Een deel van de energie uit het voedsel wordt wijnt uit het lichaam als latex en braakballen, de rest kan direct gebruikt worden voor arbeid of tijdelijk in het lichaam opgeslagen worden. Bij energie-uitgave is BMR grondstofwisseling, TR de thermoregulatie en SDA de verteringsenergie.

24

25

eten de totale eetijd te noteren kon het verband tussen eetijd (t_{sec}) en prooi-gewicht ($k = 0.64 \pm 0.59$ gram) worden vastgesteld. Van het merendeel der geslagen prooien kon aldus het prooigewicht worden herleid. Voor onbekende prooien werden schattingen specifiek voor de tijd van het jaar en de sexe aangehouden. Voor de omzetting van prooigewicht naar metabolische energie-opname per maaltijd werden laboratoriumbepalingen van de verteringsefficiëntie Q gedaan, niet alleen voor veldmuizen 's zomers ($Q = 70\%$) en 's winters (67%), maar ook voor spitsmuizen (65%) en jonge weidevogels die als prooi in nestkasten gevonden waren (75%). Uiteindelijk leidden deze gegevens tot schattingen van de gemiddelde energie-opname per uur van de dag (Fig. 5). Van augustus tot april vindt de maximale energie-opname rond zonsopgang plaats, ten dele bewerkstelligd doordat de valken overdag prooien verstopten en ze 's avonds ophalen. Hiermee worden het lichaamsgewicht overdag en dus de vliegkosten laag gehouden. Bovendien draagt dit eetpatroon mogelijk bij aan de

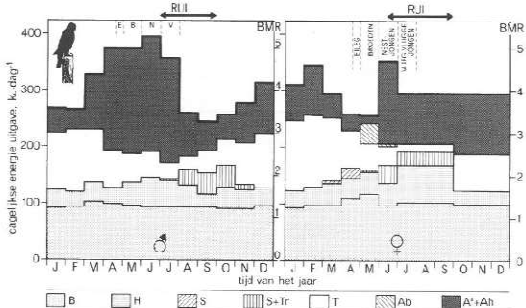
Figuur 5. Dagelijkse variatie in opname van metabolische energie. Maandgemiddelden per uur van de dag voor alle complete waarnemingsdagen uitgezonderd vrouwen in fase 3-6 die van het mannetje afhankelijk zijn.

26

trainde torenvalken. Door vliegafstanden te variëren en het gelijktijdig meten van dagelijkse energie-opname, gewichtsverandering en energie-uitgave tijdens het rusten werden de vliegkosten geschat op 13.8 ± 3.1 Watt. De energetische kosten, verbonden aan vliegen + bidden gecombineerd, werden gemeten aan vrijlevende torenvalken. Met behulp van de dubbel zwaar watermethode (Fig. 6) werd voor 10 individuen het energieverbruik gedurende een periode van 1 tot 3 dagen bepaald. Door het maken van gedetailleerde gedragsprotocollen gedurende deze experimenten kon de gemeten energie-uitgave gerelateerd worden aan de tijd besteed aan vliegen + bidden. Uit deze relatie werden de vliegkosten buiten geschat op 14.6 ± 2.1 Watt. De sterke overeenkomst tussen de twee metingen voor vliegen alleen en voor vliegen + bidden, leidde tot de conclusie dat er voor beide gedragscategorieën één kostenfactor gehanteerd kan worden. Deze waarde (14.6 Watt) komt goed overeen met de voorspelling (15.1 Watt) uit een nieuwe allometrische vergelijking voor vliegkosten van diverse vogelsoorten die werd opgesteld.

Energetische kosten: grondstofwisseling, thermoregulatie en rui

Naast de kosten voor activiteit (vliegen) moest een aantal andere componenten van de energie-uitgave gemeten worden. De basistechniek was het meten van zuurstofconsumptie van getrainde tamme torenvalken onder verschillende omstandigheden. Daarnaast werden van een aantal torenvalken gedurende een jaarcyclus de dagelijkse metaboliseerbare energie-opname en gewichtsverandering geregistreerd. Dit minimale niveau werd gemeten als het zuurstofverbruik

Figuur 7. Overzicht van de jaarcyclus in dagelijkse energie-uitgave van manlijke of vrouwelijke torenvalken. De gebruikte afkortingen: B = basale kosten, E = verteringskosten, S = eiwitsynthese kosten, S + T = de extra kosten als gevolg van de rui: synthese van nieuwe veren + extra lichaamsregulatie kosten; T = thermoregulatiekosten; Ab = broedkosten; Af + Aa = de kosten voor vliegen en vliegend jagen samen.

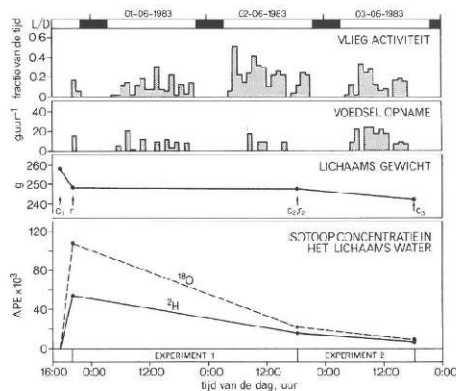
28

energiesparing door de verteringswarmte 's nachts voor thermoregulatie te gebruiken.

De totale dagelijkse energie-opname varieert sterk in de loop van het jaar voor zowel de mannetjes als de vrouwtjes. De vrouwtjes vertonen een jaarlijks maximum van 371 kJ/dag tijdens de eileg, een verhoging van 35% boven het winter-niveau. Voor mannetjes lag het maximum in de nestjongenfase (416 kJ/dag) 52% boven de winteropname. De minimale opname viel samen met de rui (augustus) zowel voor vrouwtjes als mannetjes. De torenvalk blijkt verschillende manieren te gebruiken om seizoenspieken in energiebehoefte het hoofd te bieden: naast een verhoogde dagelijkse opname tijdens periodes van grote behoefte, maakt de vogel gebruik van de aanleg van lichaamsreserves die later gemobiliseerd kunnen worden en van wisseling van bestemming van energie voor warmteregulatie en activiteit.

Energetische kosten van vliegen

Voor de reconstructie van de dagelijkse energie-uitgave vanuit de tijdsbesteding is het nodig om de energetische kosten van de verschillende gedragscategorieën te meten. De duurste handeling is het vliegen. Twee typen experimenten werden uitgevoerd. In het laboratorium werden de kosten van vliegen gemeten aan ge-

Figuur 6. Voorbeeld van meting voor het vaststellen van de vliegkosten van vrijlevende valken. Mannetje 345 werd gevangen (C_1), geïnjecteerd met $D_2^{18}O$, losgelaten (r_1), een tweemaal teruggevangen (c_2, c_3). Weergegeven is de vliegactiviteit, voedselopname, lichaamsgewicht en het verloop van de extra isotopconcentraties 2H en ^{18}O in bloedmonsters genomen vóór (r_1, r_2) en ná (c_2, c_3).

27

van rustende, vastende torenvalken, zowel overdag als 's nachts. In deze niveaus werd een consistent verschil tussen mannetjes en vrouwtjes gevonden. Bij eenzelfde lichaamsgewicht geven mannetjes 12% meer energie uit dan vrouwtjes.

Als tweede component werden de kosten voor thermoregulatie bij verschillende omgevingstemperaturen voor rustende en niet-rustende valken gemeten. Rustende vogels geven bij eenzelfde temperatuur beneden de thermoneutrale zone 58% meer energie voor thermoregulatie uit dan niet-rustende vogels. Als derde component werd de energie gemeten die het gevolg is van het opnemen van voedsel (verschuren van het voedsel en het verteren hiervan). Van de opgenomen hoeveelheid metaboliseerbare energie blijken torenvalken 16.6% weer te verliezen aan verteringsarbeid. Een deel van deze vrijkomende warmte (globaal 50%) kan benut worden voor thermoregulatie. Als vierde component werden de kosten voor het maken van een nieuw verenkleed gemeten. De verhoging in metabolische tijdens de rui, gemeten tijdens vasten of na voedselopname, en gedurende de nacht zowel als overdag, werd gerelateerd aan de snelheid van productie van nieuwe veren. Voor het maken van nieuwe veren gebruiken torenvalken 109 kJ. gram $^{-1}$. Daar bovenop komt de energie die in de veren aangelegd wordt (23 kJ. gram $^{-1}$). Om een gram veer te produceren moet een valk dus 132 kJ aan metaboliseerbare energie opnemen. Van het registreren van de voedselopname van rustende en niet-rustende valken konden deze kosten op een onafhankelijke manier nogmaals bepaald worden ($125 + 23 = 148$ kJ. gram $^{-1}$). De in deze studie gemeten kosten voor het maken van veren zijn 3 tot 4 keer lager dan de kosten gemeten aan andere vogelsoorten. De interspecifieke verschillen in ruikosten zijn mogelijk het gevolg van het dieet (vleesetende soorten vergeleken met zaadeten-de soorten), of van het verschil in lichaamsgewicht.

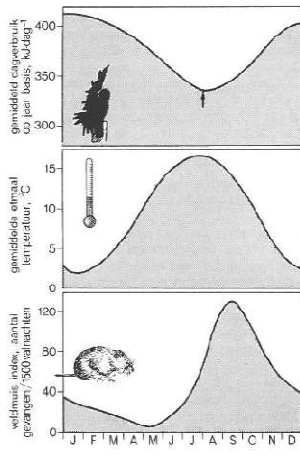
Reconstructie van de jaarcyclus

Ten slotte werd een complete reconstructie gemaakt van de jaarlijkse veranderingen in het dagelijkse energieverbruik voor mannetje en vrouwtje op basis van de drie beschreven methoden.

De gemiddelde dagelijkse energie-uitgave van mannetjes en vrouwtjes zijn per maand weergegeven in (Fig. 7). Het jaarpatroon voor het mannetje vertoont het hoogste niveau tijdens de reproductie terwijl dat van het vrouwtje dan juist het laagste niveau laat zien. Dit is een uiting van de taakverdeling tussen de seksen waarbij het mannetje zorgt voor het voedsel en het vrouwtje op het nest blijft. De jaarlijkse veranderingen in het uitgavepatroon zijn vooral toe te schrijven aan de tijd besteed aan vliegen en jagen. Een deel van deze extra uitgave tijdens de reproductie wordt gecompenseerd door de reductie van de energie nodig voor thermoregulatie.

Het analyseren van patronen in energie-uitgave gedurende een jaarcyclus van een soort geeft aanwijzingen waar de grenzen liggen waarbinnen individuen hun keuzes kunnen maken. Nadat er een goede methode ontwikkeld is om de bijdrage van de verschillende gedragscomponenten aan de dagelijkse energie-uitgave te kwantificeren kunnen alternatieve gedragspatronen op hun energetische consequenties doorgerekend worden. Als voorbeeld werden de consequenties berekend van alternatieve timing van de rui binnen de overigens gelijkblijvende jaarcyclus en van alternatieve startmomenten voor de reproductie.

29

Figuur 8. De energetische consequenties van de timing van rui voor de torenvalken (boven) in relatie met de omgevingstemperatuur (middelen) en het voedselaanbod uitgedrukt als het gemiddeld aantal veldmuisen dat gevangen werd in klavallen gedurende 2-maandelijkse teelten op tien proefvelden in het Lauwersmeergebied in de jaren 1981-1986 (onder). Berekend werd hoeveel energie een torenvalk gedurende een jaar, gemiddeld per dag zou moeten uitgeven wanneer de start van de rui zou vallen in januari, februari... enz. De pijl geeft het moment waarop torenvalken gemiddeld met de rui beginnen.

In (Fig. 8) is aangegeven hoe het jaarlijks gemiddelde dagverbruik verandert met het veranderen van het moment van rui (gedurende 3 maanden). Torenvalken starten hun rui aan het eind van de voortplantingsperiode, vlak voor het maximale veldmuisaanbod en de hoogste eimaaltemperatuur. Rui heeft een effect op de energiebalans doordat het de opbrengst van het vliegend jagen verlaagt en de kosten voor thermoregulatie verhoogt. De torenvalken ruilen op het goedkoopste moment in het jaar en een kleine verandering in de timing, zoals het combineren van voortplanting en rui of het later in de winter ruilen, heeft ingrijpende gevolgen voor de gemiddelde energie-uitgaven. Hiermee worden de mogelijke energetische consequenties aangegeven van laat tot reproductie komen, zoals sommige individuen dat vertonen. Voortgaand onderzoek in het Torenvalkproject is er op gericht de energetische consequenties van interindividuele verschillen in voortplantingsgedrag, en de relaties hiervan met het reproductieve succes te analyseren.

(Noot van de redactie: Dit artikel is in nagenoeg dezelfde vorm verschenen in het „Vakblad voor B.Ologen”, eind oktober '86).

30

De auteur met z'n sperwer

heb ik Flori driemaal daags moeten stoppen. Pas op de 21e november is ze weer in staat zelf kleine beetjes vlees te azen. Haar gewicht is dan 270 gram. Flori herstelt daarna snel en van 15 tot 18 december heb ik met vrienden een weekend bij Neastadt met haar kunnen jagen. Omdat ik zelf ziek werd, heb ik de vogel op 20 december in het muithuis gezet. De zomer '85 heb ik grotendeels in een revalidatiecentrum doorgebracht. Gelukkig kon ik voor Flori een zeer goed en deskundig logeeraadres vinden. Begin september, toen haar gewicht 250 gram was, ben ik haar weer gaan afdragen met de bedoeling om haar, na bewezen geschiktheid, vrij te laten.

Tegen eind september is haar appél weer uitstekend, ze is echter nog bang voor vreemden. Ik jaag weer dagelijks met haar. Als ze hongerig is, krijgt ze nog steeds enigszins.

Op 15 oktober besluit ik haar vrij te laten, echter niet voordat de laatste week vliegen en jagen uitgebreid gefilmd is. Haar schoentjes en belriemen worden op 27 oktober doorgeknipt. Flori is vrij. De volgende dag al komt Flori terug om haar dagelijkse rantsoen, een kippekop, te halen. Later op de dag wordt ze met een volle krop gefotografeerd. Ik constateer dat Flori zich uitstekend redt. Iedere namiddag komt ze op mijn fluiten en vliegt op de handschoen, waar ze steeds een stukje vlees krijgt. In de vrije natuur echter loeren de gevaren overal. Op 5 november vliegt Flori, terwijl ze een mus achtervolgt, tegen een raam en blijft verdoofd liggen. De mus is dood. Na tien minuten staat de sperwer weer op en vliegt weg. 's Avonds komt ze op de hand gevlogen en neemt de mus mee die ze eerder op de dag verloor. De volgende dagen komt Flori iedere dag even langs. Haar gewicht schommelt rond 270 gram. 's Nachts slaapt ze vaak in het muithuis dat altijd open staat en anders in haar vaste slaapboom in de buurt.

32

Flori

door J. P. Cramer (BRD)

Het is vandaag 1 april 1986. Flori, mijn sperwer, waarvan ik op 27 oktober 1985 de schoentjes en belriemen heb doorgesneden is eergisteren, misschien wel voor het laatst, op bezoek geweest.

Op 6 juli 1984 bleef een kennis van mij op, met het verzoek een sperwerkuiken te adopteren. Natuurlijk voldoe ik aan zijn verzoek. 's Middags al verschijnt hij, samen met de 15-jarige vindster. In een doos zit een tien à twaalf dagen oude sperwer, die inmiddels de naam Flori heeft gekregen.

De 21e juli komt het meisje met haar vader en enkele familieleden terug en zij verbazen zich er over wat er in die korte tussentijdse periode uit het donsbalteje van toen geworden is. Voor hen staat een bijna uitgegroeide sperwer, die zich overigens van alle belangstelling weinig aantrekt.

Op 29 juli heb ik de schoentjes en belriemen aangedaan. Vanaf die datum tot half augustus train ik Flori iedere dag, te beginnen met het wennen aan de sprinkel, daarna vliegen aan de lange lijn en tenslotte vrij, waarbij zij mij zelfs eenmaal ontkomt.

Haar vlieggewicht is bepaald op 230 à 240 gram. Af en toe krijg Flori. Reeds vastgestelde en besproken vakanties kunnen soms slecht uitkomen, zo ook de mijne. Tussen 15 en 30 augustus moet ik de verzorging van Flori aan een ander over laten. Een dag na mijn terugkomst wordt de eerste mus geslagen. Vanaf die dag wordt Flori dagelijks gevlogen, waarbij het een genot is te zien hoe snel ze leert jagen.

Op 9 september ontsnapt Flori uit haar muithuis. Een dag later vind ik haar terug in het dorp. Op mijn fluiten komt ze onmiddellijk naar de handschoen. Bijna ieder dag dat wij jagen wordt nu prooi geslagen. Op 19 september vliegt ze tijdens de jacht weer weg, maar dezelfde avond nog vang ik haar met een volle krop weer in. Ook zonder mijn hulp is zij in staat geblesken prooi te slaan. Het ergste wat een valkenier kan gebeuren, overkomt mij op 21 september als Flori haar langvetter stuk trekt en met gesloten schoentjes ontsnapt. In de tuin van de buien vind ik haar terug, moe en opgewonden. Waarschijnlijk heeft ze enige tijd, verstrikt, vastgezet.

Flori vangt nog steeds iedere dag een mus en heeft vandaag geprobeerd een merd te slaan. Het mislukte, maar hierna slaat ze een goed bevlagen patrijs. Inmiddels heb ik twee veren uit haar staart moeten aansteken. Ze krijgt nog steeds een heetje.

Van 25 tot 28 oktober heb ik Flori op een „Tagung” in Clemenswerth gevlogen, waar ze haar toeschouwers heeft verrukt met haar fantastische jachtvluchten en haar goede appél. Drie dagen later, als zij een merel achtervolgt, vliegt zij tegen kippengas en raakt verlamd. Onderkaak en tong zijn verlamd. Tien dagen lang

31

Het is inmiddels midden december en in het kleine jachtgebied bij mij in de buurt wordt het steeds moeilijker prooi te slaan. De onhandige prooivoegels zijn inmiddels geslagen en de rest is gewaarschuwed en gedraagt zich behoedzaam.

Ik heb een gebroken staartpen van Flori met heet water behandeld. Een week later blijkt, dat het niet geholpen heeft. Het was de vijfde staartpen die ik vervangen heb door een oude, precies dezelfde, reservepen. Dat gebeurde door middel van een bamboepenetje en „UHU”-lijm. Bamboesplinters zijn flexibel. Eind december komt ze op een dag in een zeer agressieve bui in de tuin en slaat een wild konijn waar ze twee plukken wol uitrekt. Soms blijft ze nu een dag lang weg, maar nooit langer dan 48 uur. Nog steeds komt ze op de hand en laat zich wegen.

Een nieuw jaar, 1986, is begonnen en ik blijf Flori dagelijks zien. Een uitzonderlijk begin. Heeft ze 's morgens niets geslagen dan komt ze 's middags en laat dan luidkeels weten dat ze honger heeft. We gaan dan samen jagen, meestal met succes.

Flori blijft volkomen zegg voor mij. Ze komt als ik fluit en weegt steeds ongeveer 270 gram.

Het is een nauwelijks te beschrijven genoegen om zo met een sperwer om te kunnen gaan, maar oock Flori zal een keer haar natuurlijke instinkt volgen.

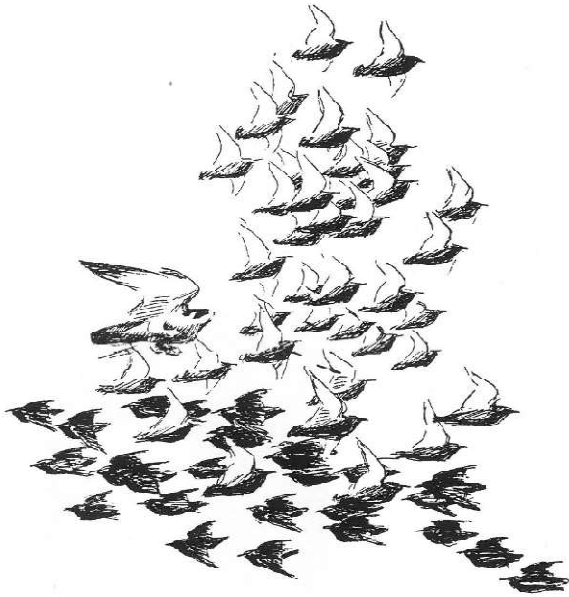
Op 27 maart 1986 is ze zeer opgewonden en agressief. Ze aast ongeveer 40 gram runderhart. Daarna blijft ze nog ongeveer een uur in het muithuis zitten en verdwijnt dan. Voorgoed? Het ga zo goed Flori.

Sperwer op soepel Foto Kramer

Carl Allan Andersson 1904-1979

door R. D. Shillock

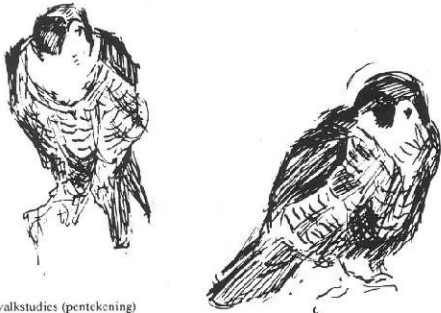
Op subtiel en decoratieve wijze wordt in deze tekening door licht-donker en grootteverschillen het draaien van de zwerm door de jagende tarsel gesuggereerd, zonder de beweging en chaos van zo'n moment te doorbreken.

34

Typisch voor Anderssons werk is het ontbreken van details die zo essentieel zijn voor zoologische illustraties. Hij schetste eindeloos losse, sierlijke vorm- en lijnstudies, ter plekke in het veld, naar dode vogels, uit het hoofd en naar foto's (hij fotografeerde zelf). Maar zijn werk heeft niets fotografisch, niets illustratief. Zijn spontane schetsen dienden als voorbeeld, als geheugensteun. Ze liggen ten grondslag aan zijn gehele oeuvre. Als hij schilderde dan werkte hij met lichte, ingehouden en harmoniserende kleuren - zijn schilderijen hebben iets „blonds” en vertonen dezelfde losheid, hetzelfde gevoel voor vereenvoudiging en ritmiek van streek als zijn tekeningen. Met behulp van enorme militaire kijkers haalde hij zijn onderwerpen dichterbij. Zijn dochter schreef:

„Het eerste wat ik 's morgens vroeg, als het lichtgeworden was zag, was de grote dubbele kijker, een enorme kop koffie erbovenop en vader erachter, druk aan het tekenen”.

Hij illustreerde boeken, tijdschriften en artikels en schreef en illustreerde vanaf 1932 eigen artikels in een van de grote Zweedse dagbladen.

Slechtvalkstudies (pentekening)

In 1961 verscheen zijn boek „Strandäng”, over het vogelleven aan de kwelders en kustweide. Het staat vol van geschreven en getekende kleine en grote gebeurtenissen die getuigen van zijn scherp observatievermogen en kennis van vogels. Sommige tekeningen zijn grof en onaf, alsof ze in het heetst van de „strijd” zijn ontstaan. Andere zijn meer uitgewerkt, maar behouden dat directe, spontane en laten ook zien dat hij het balanceren van licht en donker fraai wist te hanteren. Omdat Zweden een land is waar een grote traditie bestaat op het gebied van de wildlife schilderkunst is het onmogelijk Andersson los te zien van die traditie. De invloed van een zwaargewicht als Bruno Liljefors is onmiskenbaar, maar er is ook een duidelijk onderscheid: Andersson zoekt het niet in heftige acties, eerder in stille momenten: vogels in rust, foeragerend bij laag water, roofvogels zwevend boven hun jachtgebied.

35

In Anderssons voormalig atelier, dat nu als tweede woning van zijn dochter en haar man fungeert, zat ik op de grond en bladerde een grote stapel schetsboek door. Ik bladerde door bijna vijftig jaar van zijn leven, en tussen de eindeloze schetsen van vogels vond ik boodschappenlijstjes, notities van radiouitzendingen en tekeningen van zijn dochter (nu een volwassen vrouw) als baby. Het is vooral het getekende oeuvre van deze Zweedse kunstenaar dat me na aan het hart ligt, niet in de laatste plaats omdat ik zijn zoeken naar de essentie van de vorm van vogels, van hun bewegingen, herken.

Andersson werkte voornamelijk in de kustgebieden van de Zuidzweedse provincie Halland. Op een enorme steenklopp, aan de oever van de Kungsbacka Fjord, liet hij een atelier bouwen met zicht op een smal maar langgerekt kweldergebied: een noodzakelijke rust- en foerageerplaats voor vogels die vanuit het toendra gebied zuidwaarts trokken. Vanuit zijn atelier, grotendeels aan het zicht onttrokken door jezevrbessen en jonge berken bestudeerde hij de steltlopers, eenden en ganzen en de meegekomen smellekens en slechtvalken. 's Winters waren er zee- en steenarenden die onder het oog van tientallen raven aasden op het uitgelegde slachtafval van een buurman-varkensfokker.

In de catalogus van een overzichtstentoonstelling schreef zijn dochter Ina Cords:

„Ik werd al heel vroeg doortrokken van een gezinsleven waarin het gewoon was dat de maaltijden plotseling afgebroken werden, omdat iemand iets opmerkelijks aan het doen en laten van vogels had ontdekt. We vloegen allemaal naar het raam met onze kijkers en gingen dan de vogels bekijken tot dat mijn moeder met wanhoop in haar stem ons weer aan tafel maande”.

Andersson studeerde van 1922-1924 aan de Kunstnijverheidsschool en later aan de Vaiaands tekenschool in Gothenburg, maar kan eigenlijk autodidakt genoemd worden.

Hij was iemand die zich kenmerkte door onopvallend zijn eigen weg te gaan. Geen kleurrijke figuur maar een stille doorzetter die op zoek was naar een eigen manier van afbeelden en uitbeelden van de natuur. Van zijn natuur, zijn omgeving, want ondanks studiereizen naar andere Scandinavische landen en landcn rond de Middellandse Zee is hij vóór alles een Zweedse schilder gebleven. Een citaat:

„Met een zekere angst werkte ik voort aan mijn onderwerpen, die helemaal niet aansloten bij de smaak van die tijd. Maar ik stelde - en doe dat nog - dezelfde eisen aan dierentekeningen als aan elke andere kunstvorm. De artistieke kwaliteit is doorslaggevend (...)

De angst verdween naarmate ik rijper werd en ik voel dat het, in een tijd waarin met onze natuurkleinodien steeds meedogenlozer omgesprongen wordt door uitzuigers en besluitnemers, belangrijker is te trachten in een kunstzinnige afbeelding enkele van die kleinodien te bewaren, dan een stuk of wat van die tijdelijk in trek zijnde modegrillen na te jagen”.

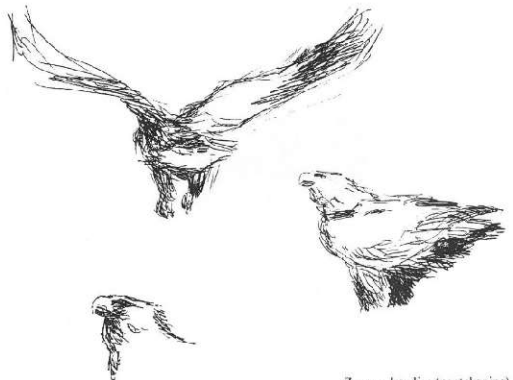
35

In zijn goed gevulde boekenkast ontdekte ik een hele rij boeken van de hier onbekende Deense dierschilder Johannes Larsen; zijn weduwe Eva Andersson-Werner herinnerde zich zijn bewondering voor de Deen. Vanaf 1931 exposeerde Andersson regelmatig, een buitenbeentje in een tijd waarin abstract werk een ruime plaats innam. Hoogtepunten waren de expositie op de Wereldtentoonstelling in Boedapest in '71 en de internationale „Animals in Art” tentoonstelling in Toronto in '75.

Ina Cords:

„Ik geloof dat dat het beeld van vader is dat ik altijd met me meedraag: vader met schetsboek en potlood, vlugge schetsjes uit het geheugen makend met een precisie waarover ik nooit ophoud me te verbazen”.

Met dank aan mevrouw H. Torringa-Timmer, die enige belangrijke teksten vertaalde, maar vooral omdat ze me het mogelijk maakte vertrouwd te raken met de Zweedse taal.

Zecarcendusidics (pentekening)

Literatuur:

- „Allan Andersson” - tent.katalogus Lorensbergs Konstsalong (Gothenburg 1982)
- „Allan Andersson, skildrare av Hallands fåglar” - S. Brardberg (-)
- „Animals in Art” - tent.katalogus Royal Ontario Museum (Toronto 1975)
- „Naturen, djuren och vi” - tent.katalogus Söderålle Konsthall (Söderålle 1978)
- „Over het tekenen van vogels” (I & II) - R. D. Shillock (Veldornitologisch Tijdschrift vol. 7, Gent 1984)
- „Strandäng” - A. Andersson (Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1961)
- „Svensk konsinartekskon” - (Alhems Förlag)
- „Vid Kungsbackafjorden” - A. Andersson (Var Bygd 1968)

37

Slechtvalk langs de Hudsonbaai.

5 Uitzetten / herintroductie

5.1 Historische horsplaatsen.

Het hoofddoel is altijd geweest om slechtvalken te herintroduceren op de historische natuurlijke broedplaatsen. In het begin waren de uitzetpogingen dan ook hoofdzakelijk geconcentreerd in de lagere stroomgebieden van de rivieren Connecticut, Hudson en Susquehanna. Hier bevonden zich de centra van eerder bestudeerde broedplaatsen. Helaas werd men hier nu geconfronteerd met predatie van jonge valken door de Great Horned Owl en, in mindere mate, door die van wasberen. De aloude hakvlucht, methode zoals al eeuwen door valkeniers gebruikt, bood hier de enige praktische mogelijkheid om jonge valken uit te zetten. Op een tiental plaatsen met onderlinge afstanden van 75 a 100 kilometer werden gefokte jonge vogels in hakvlucht gesteld. Na enkele jaren bleek evenwel dat het aantal valken dat na een jaar weer bij de hakplaats geïmagineerd werd, gering was. Men kreeg toen het idee dat vorming van broedparen eerder plaats zou vinden wanneer er in een kleiner gebied veel valken zouden worden uitgezet. Dit nu stuitte weer op moeilijkheden omdat het vinden van geschikte rotsformaties op een klein areaal problemen opleverde. Vele van de historische horsplaatsen lagen in inmiddels commercieel ontwikkelde gebieden en het alpinisme ter plaats was toegenomen. Ook de duivensport was een factor waar rekening mee gehouden moest worden.

Het is moeilijk te bepalen hoe belangrijk het aanbod van prooivogels in de buurt van de hakplaats is voor de ontwikkeling van de jachtcapaciteiten van de jonge valken. Aangezien gebleken is dat zij bij het aanbreken van hun onafhankelijkheid al grote afstanden af kunnen leggen, zijn zij in staat gebieden met voldoende prooiaanbod op te zoeken: vogelrijke zoutmoerassen langs de kust en... wolkenkrabbers in de grote steden. Door juiste inrichting van de hakplaatsen was het gevaar van de wasbeer geïmagineerd, maar dat van de Great Horned Owl nog onvoldoende voorkomen. Vervolgens wist men een aantal van de problemen onder controle te krijgen door het in gebruik nemen van kunsthorsten op hoge

Losgelaten slechtvalk met op achtergrond in zoutmoeras „haktoren“.

De slechtvalk is weer terug in het oosten van de Verenigde Staten

door W. A. C. v. d. Vlasakker
foto's door de schrijver

In dit tweede deel van mijn artikel behandel ik de activiteiten die na een herintroductie programma geleid hebben tot een huidige populatie van een 55-tal paartjes slechtvalken in het oosten van de USA, terwijl deze in 1964 geheel verdwenen was.

In mijn eerste artikel, zoals weergegeven in het jaarboek 1984/1985, ben ik ingegaan op de volgende vier hoofdstukken:

- 1 **Verdwijning en bescherming.**
Hierin werd in het kort beschreven waardoor de hele populatie in het oosten verdween en wat de eerste officiële aanzet tot roofvogelbescherming inhield.
- 2 **Het Peregrine Fund.**
De organisatie, mede opgericht door valkeniers, met als doel om door herintroductie weer een populatie op te bouwen.
- 3 **The Fish and Wildlife Service.**
De officiële instantie, vergelijkbaar met ons Faunabeheer, die door aanpassing van de wet en geldelijke steun, deze herintroductie mede realiseerbaar maakte.
- 4 **Broeden / fokken**
 - 4.1. Op natuurlijke wijze.
 - 4.2. Met behulp van K.I. (Kunstmatige Inseminatie).
 - 4.3. Uitheden van „wilde“ dunschalige eieren.

In dit tweede deel wil ik nader ingaan op de hoofdstukken vijf t/m acht.

- 5 **Uitzetten / herintroductie.**
 - 5.1. Via de hakvluchtmethode, op historische horsplaatsen: op kunsthorsten.
 - 5.2. Via „fostering“ doch nu door wilde slechtvalken.
 - 5.3. Via „cross fostering“ waarbij de gefokte jongen door „wilde“ prairievalken worden grootgebracht.
 - 5.4. Precatie / verlies van jonge slechtvalken.
- 6 **Terugmeldingen.**
Waar en wanneer van uitgezette valken.
- 7 **Nieuw gevormde broedparen.**
Vanaf wanneer het eerste broedpaar geïmagineerd werd tot de huidige stand.
- 8 **Toekomst.**
Visie en toekomstverwachtingen.

palen, die gesitueerd werden in of bij de zoutmoerassen langs de Atlantische kust. Veel van deze gebieden staan onder beheer van de Fish and Wildlife Service, die medewerking verleende bij het verkrijgen van de vereiste vergunningen en bij de bewaking van deze kunsthorsten. Het gebruik hiervan maakte het mogelijk om:

- De meest geschikte plaats uit te zoeken;
 - De horsten acht tot zestien kilometer uit elkaar te plaatsen voor een betere concentratie en contacten tussen de uitgezette valken;
 - Een gebied uit te zoeken met een voldoende prooiaanbod;
 - Ze op te richten op plaatsen, die ver verwijderd waren van menselijke activiteiten;
 - Localisaties te vinden waar de Great Horned Owl e.a. roofdieren geen gevaar konden opleveren.
- Op één van deze kunsthorsten hebben zich dan ook de eerste paren gevestigd, die met succes gebroed hebben.

5.2 Fostering

Per definitie wordt hieronder verstaan het grootbrengen van jonge valken door geslachtsrijpe soortgenoten. Alvorens deze methode toe te passen werd eerst een experiment gedaan teneinde een zo klein mogelijk risico te lopen. Een veertiental gefokte prairievalken werd ondergebracht in bewoonde horsten van (wilde) prairievalken. De adoptie lukte in alle gevallen vlot en zij vlogen alle veertien normaal uit.

In de Rocky Mountains werd vervolgens een slechtvalkenhorst gevonden, waarvan al het tweede legsel door eierbreuk als gevolg van DDT verloren was gegaan. Deze werden verwijderd en vervangen door eieren van een prairievalk, die na een week uitkwamen. Deze prairiekuikens werden daarop verwisseld met twee slechtvalkuikens. Ook deze werden probleemloos geaccepteerd en konden na een maand reeds uitvliegen.

Kuikens van slechtvalk in Cornell University.

Dit experiment stimuleerde de onderzoekers om op de ingeslagen weg voort te gaan, maar deze methode was alleen mogelijk in het Westen waar nog enkele tientallen paren broedden, maar weer niet in het Oosten waar zij uitgestorven waren. Wel begon men in 1976 om dunschalige eieren, ten gevolge van een te hoog DDT gehalte, in de machine uit te broeden en het lukte om in 50% van deze eieren succes te hebben. Voor meer details zie mijn artikel in het Jaarboek '84-'85, 4.3. De verwijderde eieren werden vervangen door kunst-eieren en deze werden op hun beurt na circa een maand vervangen door de kuikens uit de broedmachines.

Recent is een variant van fostering toegepast door één of meer gefokte slechtvalken toe te voegen aan het aantal jongen van broedende paren tot een maximum van vier in totaal van eigen- en adoptie-jongen. Deze methode, die natuurlijk, eenvoudig en goedkoop is, is met succes toegepast bij de nieuwe broedparen, die zich thans op de kunsthorsten langs de Atlantische kust gevestigd hebben.

5.3 Crossfostering.

Gezien de beperkte mogelijkheid om gefokte slechtvalken door wilde soortgenoten te laten opvoeden, werd naar alternatieve pleegouders gezocht. Het lag voor de hand dat men hierbij dacht aan de prairievalk, wiens populatie stabiel gebleven was. In 1977 werden voor het eerst drie jonge slechtvalken in het horst van een prairievalk geplaatst. Zij ontwikkelden zich normaal en werden zelfstandig.

Crossfostering heeft twee grote voordelen ten opzichte van de hakvluchtmethode:

- De prairievalken beschermen de jonge slechtvalken tegen potentiële vijanden hetgeen bij de hakvlucht bij lange na niet, ondanks alle verwoede pogingen, gerealiseerd kan worden.

Slechtvalk bestemd voor hakvlucht.

43

6 Terugmeldingen

De eerste resultaten van de hakvluchtmethode werden zichtbaar in 1976 toen een tarsel, die in 1975 werd uitgezet op een haktorren op Sedge Island, New Jersey hier naar toe terugkeerde. Het was een tundravalk, die zich regelmatig rond deze haktorren ophield. Er werden jonge, gefokte vogels opgeplaatst en deze werden door hem aangenomen en agressief verdedigd. Luidkeels protesterend stootte hij op iedereen, die zich in de directe omgeving van de toren waagde.

Vlak voordat de jonge valken geheel de beschikking over vrijheid kregen, werden ze een dag niet van aas voorzien om er zeker van te zijn dat voldoende hongeren in de buurt van de toren zou houden. Op hun bedelen reageerde de tarsel prompt met het aanbrengen van proeien. Hij bracht er zes tot tien per dag om het „zijn jongen“ aan niets te laten ontbreken. Vijf weken later werden de door de tarsel geslagen proeien in de lucht aan de jonge valken overgedragen. In de volgende jaren '77 en '78 was hij wederom ter plaatse. In de maanden mei en juni ging hij 85 maal op jacht, waarvan 59 keer (69%) met succes. Zeventien verschillende proeisoorten werden in deze periode afgeleverd.

In 1976 werden nog twee valken gesignaleerd, die terugkeerden naar aan de kust gelegen hakplaatsen. Hetzelfde vond plaats op hakplaatsen, die in het binnenland gelegen waren. In 1977 werd terugkeer waargenomen in vijf gevallen en daarna liepen de getallen op tot veertien in 1980 en 42 in 1983. Geremd over een aantal jaren blijkt nu circa 30% terug te keren naar de plaatsen waar zij werden uitgezet. Het is tevens gebleken dat uitgezette valken ver weg kunnen trekken en niet altijd in de buurt blijven of terugkeren naar de plaats waar zij uitgezet werden.

In 1978 kreeg een valk veel bekendheid zowel op radio als tv omdat zij haar territorium had afgehekend vanaf er in de omgeving van het hoogste gebouw in Baltimore, Maryland. Ieder van de 32 verdiepingen van dit gebouw is omgeven

Landschap in Pennsylvania waar slechtvalken in hakvlucht zijn genomen.

44

- De jonge vogels zullen in de korte periode, dat zij moeten leren jagen, meer ervaring opdoen door het nadoen van de pleegouders (overgeven prooi enz.) hierdoor zullen de nodige bekwaamheden om te overleven eerder en efficiënter worden aangeleerd.

Crossfostering heeft ten opzichte van direct fostering drie duidelijke voordelen:

- Prairievalken blijken in het veld zeer vaak verlaten slechtvalkhorsten te bezetten. Deze paartjes kunnen worden gebruikt om jonge slechtvalken in hun oorspronkelijke biotoop te herintroduceren.
- Het grote aantal horsten van prairievalken biedt trouwens een enorme keuze-mogelijkheid wat betreft lokatie, biotopen en landschappen om crossfostering toe te passen.
- Tenslotte zijn de kosten van het herintroductie-programma aanzienlijk lager, aangezien er slechts een enkel bezoek aan het horst behoeft te worden gebracht. Permanente controle is overbodig.

5.4 Verlies van jonge slechtvalken door o.a. predatie.

Men vroeg zich natuurlijk af wat het lot van de jonge valken was na het uitzetten. In een wilde populatie is de mortaliteit van de eerstejaars valken ongeveer 67% en voor meerjarige vogels ongeveer 20%. De totale mortaliteit van de over een periode van tien jaar uitgezette valken bleek 26% te bedragen, terwijl die van de jonge vogels op een percentage van rond 63% uitkwam.

Uit een 500-tal waarnemingen bleek dat binnen vier weken na het in hakvlucht plaatsen al een verlies van 21% te noteren viel. Voorts is nog eens met een verlies van 20% te rekenen voordat de vogels na twee maanden hun zelfstandigheid bereikt hebben. De drie voornaamste oorzaken van verlies in het Oosten van de Verenigde Staten zijn:

- Het niet meer terugkeren op de hakplaats zonder aanwijsbare reden 0%.
- Geslagen door de Great Horned Owl 5%.
- Verjaagd door oude slechtvalken 3%.

Daarnaast sneuvelde er ook nog een aantal door vossen, wasberen, roodstaartbuizerd en zelfs de visarend. In het Westen bleek de steenarend naast de Great Horned Owl een flink aantal voor zijn rekening te nemen. De laatste is sedert de soort beschermd is, flink in aantal toegenomen en blijkt vaak aanwezig te zijn in de vroegere slechtvalken-territoria.

De valken die in hakvlucht staan, zijn vooral erg kwetsbaar gedurende de eerste twee weken. In deze periode moeten de „hawk-site attendants“ zoveel mogelijk bescherming geven. Na twee-drie weken evenwel, als de valken zich verder van de hakplaats verwijderen is dit niet meer mogelijk.

Om de valken dan toch voldoende te beschermen moet men de uilen vangen of desnoods schieten.

Om dit laatste te voorkomen is er maar één goed alternatief, namelijk het biotoop van de grote uilen, zijnde een afwisseling van bossen en landbouwgronden, te vermijden door het inrichten van hakplaatsen in de moerasgebieden langs de Atlantische kust en in de grote steden. In tegenstelling tot wat verwacht mocht worden blijken de valken geen last van de grote uilen te hebben als zij op grotere hoogten in de bergen, zoals in de Green-, White- en Adirondack Mountains, uitgezet zijn. In die gebieden waar kliffen gelegen zijn in de naalddouzone, bleek slechts 10% verloren te gaan t.o.v. meer dan 20% op de gebruikelijke horstplaatsen.

door een overstekende rand en de beglazing bestaat uit getint glas. Hierdoor was het voor de mens, die in het gebouw werkte, mogelijk haar vanaf één meter gade te slaan. Zij was in 1977 uitgezet op een hakplaats in de omgeving en kreeg gedurende haar maandenlange verblijf op het gebouw de naam Scarlett. (Scharlaken), ongetwijfeld te danken aan het getinte glas.

Scarlett nu vertoonde broedgegedrag wanneer zij zichzelf zag in de spiegelruiten en daarom werd besloten enkele kunsthorsten aan te brengen om te zien of zij eieren zou leggen. In eerste instantie werden deze nestkasten gesigneerd maar later, in augustus, wekten zij haar belangstelling. Ze werd dan vaak in het grind op de bodem van een nestkast waargenomen. Een jaar later, in 1979, legde Scarlett drie onbevruichte eieren, die na vier weken vervangen werden door vier gefokte jongen van Cornell University. Deze werden zonder meer geaccepteerd en grootgebracht. Gedurende zeven jaar bleef zij haar domein in Baltimore trouw en bracht in die tijd achttien geadopteerde jonge valken groot en in het laatste jaar vier van haarzelf.

7 Nieuw gevormde broedparen

In de zomer van 1978 verscheen er een eerstejaars valk bij het kunsthorst op Sedge Island waar een tarsel reeds doende was met het aanbrengen van proeien voor aldaar in hakvlucht gezette jongen.

Deze tarsel is beschreven onder het hoofdstuk „terugmeldingen“. Ook zij accepteerde proeien van hem terwijl hij doorging met de jongen van aas te voorzien.

Gedurende zomer en herfst zijn deze vogels bij elkaar gebleven. In 1979 vormden zij een serieus paar. De valk legde twee eieren op het kunsthorst. Helaas verdween deze eieren gedurende de broedtijd, vermoedelijk door predatie van viskraaien. In 1980 was het dan zover, zij brachten eigen jongen groot en vormden daarmee het eerste paar dat sinds 1964 met succes nestelde en broedde ten oosten van de Mississippi rivier.

Hoogte bergmassief waar herintroductie zeer succesvol was.

45

In totaal hadden zich in het Oosten nu vier paren gevormd, zodat de verwachtingen voor de komende jaren groot waren. Er was ook opwindend nieuws uit Canada waar het enige Oostelijke horst betrokken werd door een paar dat gevormd werd door een gekofte valk en een wilde tarsel. Dit horst lag op minder dan 150 kilometer van de plaats waar de valk uitgezet was in New Hampshire. Zodoende was in 1981 na een afwezigheid van 28 jaar de slechtvalk teruggekeerd in New England. In juni werden nog een paar nestelende valken gesignaliseerd door bergbeklimmers op een steile rotswand van de Franconia Notch, gelegen in de New Hampshire White Mountains. Het wijfje kon geïdentificeerd worden als een gekofte vogel van Cornell University, die in 1978 bij Plymouth, New Hampshire was uitgevlogen.

Tot de noordoostelijke staten van de USA behoren:

De 'New England' staten: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut en Rhode Island.

De staat New York, met de hoofdstad Albany en de metropool New York City.

De Mid-Atlantische staten: New Jersey, Pennsylvania, Maryland, Delaware, Virginia en West Virginia.

46

Bemoedigend is het feit dat de herintroductie slaagde in een periode waarin het DDT-vraagstuk nog steeds een punt van grote zorg was. Nu na 10 jaar brengt het DDT-gebruik nog steeds risico's met zich mee. In het Oosten tonen oncerzeringen aan dat er weer e.g. nog steeds DDT gevonden wordt in eierschalen, zij het niet in concentraties die de eierschalen verzwakken of de embryo's doden. In Californië zijn tientallen paren slechtvalken helaas wel degelijk getroffen door een te hoge DDT-concentratie. Zij brengen dan ook geen jongen meer voort.

Daarnaast is er nog goed nieuws uit het noorden. Zowel in Alaska, Noord-Canada en Groenland is de populatie van de toendra Valk duidelijk toegenomen in de laatste vijf jaar, terwijl het DDT-gehalte in de eierschalen hier wel is afgenomen. Maar ook berichten uit andere landen zoals één duizendtal broedparen in Groot-Brittannië, een 500-tal in Frankrijk en een duidelijke toename in Duitsland en Zwitserland zijn positief. Helaas herstellen de populaties in Noorwegen, Zweden en Finland zich minder snel.

Hoe zijn mondiaal gezien de vooruitzichten op lange termijn voor de slechtvalk en andere roofvogels?

Ik geloof dat die niet zo gunstig zijn. Het is natuurlijk zeer belangrijk dat men zich in blijft zetten om deze vogels met alle middelen te beschermen en waar mogelijk (tegen enorme kosten) zoals dit in de USA gebeurt weer te herintroducteren. Maar daarnaast zullen er een groot aantal milieumaatregelen moeten worden genomen om een verder verlies van geschikte biotopen en broedgebieden te voorkomen, wil het gehele ecologische systeem nog kunnen functioneren.

Redactioneel commentaar

In 1948 werden met succes drie jonge slechtvalken in een havihorst oncergebracht. (Van Nie, Jaarboek 1970). In de daarop volgende jaren is er met wisselend succes in de directe nabijheid van dit horst door slechtvalken gebreed (Van de Wall, Jaarboek 1981). Misschien is dit wel het eerste geval van crossfostering. Geïnteresseerd geraakt door dit (noodgedwongen) experiment heeft Trommer (Jaarboek 1980) eveneens deze manier van crossfostering toegepast in het kader van zijn herintroductieprogramma. Men kan zich afvragen of verdere natuurlijke nestgelegenheid gecombineerd met de mogelijkheden, die moderne hoogbouw biedt de slechtvalk niet dwingt om cultuurvolger te worden.

40

Hierna ging het snel bergopwaarts. Iedere twee jaar ongeveer verdubbelde zich het aantal broedparen. In 1983 werden er al zestien paren gesignaliseerd, die samen 23 jongen grootbrachten en dat zijn dan nog alleen de officieel geregistreerde terugmeldingen van het herintroductieprogramma. Na jarenlange inspanningen en forse investeringen waren er nu duidelijke en, naar men mag aannemen, blijvende resultaten. De ouders van de meestellende valken komen uit alle windstreken, Alaska, North-West Territories, enz. In 1984 bedroeg het aantal paren 27 waarvan er twaalf met succes broedden en in totaal 30 jongen voortbrachten. Merkwaardig was dat in dit jaar zes paren een grote affiniteit tot bruggen vertoonden en wel in Chesapeakebay, drie in de Delaware River en twee in New York City. Drie betrokken een horst op een brug en twee hiervan brachten jongen groot. In 1985 waren er een 38 à 40 paren gevormd waarvan er 25 een horst betrokken. Zestien paren legden eieren hetgeen resulteerde in het uitvliegen van 47 jongen. Vooral verheugend is dat er nu verschillende paren broeden op de historische rotswanden in Adirondack, Green en White Mountains van New York, Vermont en New Hampshire en dat het er nu op begint te lijken dat de intensievere herintroductie in deze berggebieden net zo succesvol begint te worden als in de kustgebieden en steden. In 1986 was het aantal paren toegenomen tot 54 à 56 waarvan er tenminste 34 regelmatig op een horstplaats gezien werden. Zesentwintig paar brachten in totaal 76 jonge valken voort.

8 Toekomst

De toekomst ziet er erg hoopvol uit als de groei van het aantal broedparen zich op deze wijze blijft continueren. Dan zouden er in 1990 200 paren kunnen zijn en daarmee zal dan de uiteindelijke doelstelling van 175 broedparen overeenkomend met de helft van de oorspronkelijke populatie, bereikt zijn.

Slechtvalk

47

HET NEDERLANDS VALKENIERSVERBOND „ADRIAAN MOFFEN“

stelt zich ten doel de bevordering van het vluchtbedrijf in de ruimste zin des woords en meer door de beoefening van de jacht door middel van jachtvogels, de studie en de bevordering van het vluchtbedrijf en de bescherming en de studie van roofvogels.

kennt erelieden, -ogelvoerende leden, gewone leden, aspirant-leden en donateurs.

Wie als lid-valkenier in het Verbond wenst te worden opgenomen zal zich daarop moeten voorbereiden.

Gedurende drie seizoenen moet hij onder leiding van een lid-valkenier als mentor bijkijken van belangstelling en beginnende bekwaamheid in het vluchtbedrijf, waarna hij door de ledenvergadering tot lid-valkenier kan worden benoemd. Er bestaat een lijst van mentoren.

Ieder, die met het doel van het Verbond instemt, kan door het bestuur als *donateur* worden aangenomen tegen een schenking van f 300,- of een jaarlijkse bijdrage van minstens f 30,-.

BESTUUR.

J. M. A. L. J. Fieskens, voorzitter,
Dijkstraat 12, 5388 PH Nistelrode
Tel. 04124-2678

W. Lammers, secretaris,
Vincent van Goghstraat 21, 6m162 CJ Lisse
Tel. 02521-15080

L. G. R. van Asperen, penningmeester,
Muurvaren 49, 1441 SK Purmerend
Tel. 02990-33995, Postrekening 7.64.30

J. D. M. Staal, ornithologisch secretaris,
Orgellaan, t. 5402 PG Uden
Tel. 04132-63944, ts 17

W. A. C. v. d. Vlasakker,
Deskesven 3, 5815 EA Merselo
Tel. 04786-530

REDACTIE JAARBOEK:

J. D. M. Staal en St. Haantjes,
p/a Orgellaan 16, 5402 PG Uden
Tel. 04132-63944, ts 17.

INHOUDSOPGAVE:

pag. 3
J. M. A. L. J. Fieskens
Voorswoord

pag. 5
J. D. M. Staal
Ornithologisch jaarverslag

pag. 15
P. de Koning
Het maxen van een Hollandse huif

pag. 21
J. J. Videler
(Savensontslag van het proefschrijf
D. Masman)
Tijd- en energiebesteding in de
jaarlijkse cyclus van de torenvalk

pag. 31
J. P. Crutten
Flori

pag. 35
R. D. Shillock
Carl Allan Andersson

pag. 39
W. A. C. v. d. Vlasakker
De slechtvalk is weer terug in het oosten
van de Verenigde Staten

Prijs van het jaarboek f 75,-

(incl. porto)
Tevens zijn er nog oude jaarboeken
verrijgbaar.
Prijs jaarboeken t/m 1980, f 15,- p.s. en
van het jaarboek 1981, f 20,- p.s.